

N. Zhylenko, Ph. D., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF CLASSICAL UNIVERSITIES IN MODERN SYSTEM OF EDUCATION

The role of classical universities in the development of society according to the requirements of leading organizational culture has been considered in this article. The basic trends of modern university education have been studied. An answer has been suggested to the question: under which type of institution the problem of education's matching to the requirements of modern organizational culture of the society can be solved? The connection between the stages of development of society and the changing of requirements to the methodology of training in classical universities has been tracked. It has been suggested that the basis of the new educational paradigm of the innovative learning has to become. The basic features of such training and the conditions that allow its implementation have been given. The author's vision of ways of development of the students' learning activities methodology on the basis of national classical university education achievements has been expressed.

Keywords: type of organizational culture, methodology of training activities, technological society, professional competence, levels of methodology of activity, the center of professional culture, model, algorithm, database, liberal model of education, competence approach..

Н. Жиленко, канд. пед. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

РОЛЬ КЛАССИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ В СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассмотрена роль классических университетов в обеспечении развития общества в соответствии с требованиями преобладающей организационной культуры. Исследованы основные тенденции современного университетского образования. Предложен ответ на вопрос: в рамках учебного заведения какого типа может быть решена проблема соответствия образования требованиям современной организационной культуры общества?. Высказано авторское видение путей развития методологии учебной деятельности студентов на базе достижений отечественного классического университетского образования.

Ключевые слова: тип организационной культуры, методология учебной деятельности, технологическое общество, профессиональные компетентности, уровни методологии деятельности, центр профессиональной культуры, модель, алгоритм, база данных, либеральная модель образования, компетентностный подход.

Відомості про автора

Жиленко Микола Володимирович – Україна, м. Київ, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: +38044 521 35 13, E-mail: colonel55@ukr.net

Жиленко Николай Владимирович – Украина, г. Киев, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры педагогического факультета психологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Контактная информация: +38044 521 35 13, E-mail: colonel55@ukr.net

Zhylenko Mykola Volodymyrovych – Ukraine, Kyiv, Ph. D., Associate Professor, Associate Professor of Pedagogics Chair of Psychology Department of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Contact information: +38044 521 35 13, E-mail: colonel55@ukr.net

УДК 371.0/3.42:179.7:316.334.55.7124

Т. Ковальчук, канд. пед. наук, доц.
К. Гостева, магістр

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ

ПРОФИЛАКТИКА СУИЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ СІЛЬСЬКИХ ШІЛ

У статті висвітлено сутність соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки старшокласників Мирненської ЗОШ І-ІІІ ст. Відображено ретроспективу трактування і ставлення до суїциду у філософській, соціально-педагогічній літературі. Отримано результати експериментального дослідження з визначення рівня особистісної та реактивної тривожності старшокласників цієї школи. Розроблено практичні рекомендації щодо організації соціально-педагогічної роботи з старшокласниками у сільських школах. Схарактеризовано технологію соціально-педагогічної профілактики суїциду. Доведено, що програма соціально-педагогічної технології профілактики суїцидальної поведінки старшокласників в умовах сільської школи має включати ряд етапів і базуватися на підході до профілактики суїцидальної поведінки старшокласників на основі ранньої діагностики цих процесів.

Ключові слова: профілактика, суїцид, самогубство, спроба самогубства, суїцидальна поведінка, шкала суїцидальності, тривожність, особистісна тривожність, реактивна тривожність, технологія соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки, сенс життя

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні збільшилась кількість самогубств серед підлітків та старшокласників. За статистикою вона посідає одне з провідних місць серед країн світу за рівнем скоєння суїцидів. За даними Державного комітету статистики на 100 тис. населення припадає скоєння 22 суїцидів. У порівняльному аналізі ця причина смерті є найпоширенішою після природної смерті від хвороб системи кровообігу та смерті від зовнішніх чинників. За статистикою Всесвітньої організації охорони здоров'я більшість з тих, хто скоїв самогубство – це молодь і діти віком до 14 років. Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВОЗ), на початку 50-х років ХХ ст. з'явилася тенденція до збільшення кількості самогубств. Щорічно від них гине приблизно 600 тисяч осіб. Частка самогубств в загальній кількості всіх людей, які щороку вмирають у світі, становить 2%. Це більше, ніж від убивств у мирний час. Загальна кількість смертей унаслідок самогубства у світі перевищує сумарну кількість смертей від

тифу, дизентерії, скарлатини, дифтерії, коклюшу, менінгококової інфекції, поліомієліту, кору, малярії, бронхіту та ревматизму. Тому для багатьох країн світу суїцид став однією з гострих соціальних проблем. Зокрема, ця проблема є надзвичайно актуальною і для України.

Мета і завдання дослідження: висвітлити сутність соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки старшокласників Мирненської ЗОШ І-ІІІ ст., експериментально перевірити рівень схильності старшокласників в умовах сільської школи до суїцидальної поведінки, показати результати експериментальної перевірки технології соціально-педагогічної профілактики.

Стан дослідження. Ставлення до проблеми суїциду упродовж епох було різним і багато в чому залежало від релігій та морально-етичних норм і традицій. Не дивлячись на те, що різними науками розробляються і застосовуються на практиці все нові методи і технології попередження самогубства, тривожні тенденції не зникають. У кризові періоди життя чимало людей обмірко-

вують самогубство і здійснюють свої наміри. У другій половині ХХ століття багато вчених, які досліджували проблеми суїциду (А. Амбрумова, К. Менінгер, К. Роджерс та ін.), прийшли до висновку, що в його основі лежить психологічна криза. У науковій думці проблема профілактики суїциду в деякій мірі розглядалась у працях педагогів І. Галєєва, Ю. Дюндіка та ін.; філософів (Сенека, А. Камю, Д. Юм); соціологів (Е. Дюркгейм); медиків (Ч. Ламброзо, А. Нікітін); психіатрів (А. Амбрумова, С. Бородин, А. Лічко); психологів (З. Фрейд, Е. Шнейдман, Є. Змановська) та ін.

Виклад основних положень. Замах людини на власне життя класифікують як самогубство за умови, що вона усвідомлює значення своїх дій і керує ними. В усіх інших випадках скоєння людиною дій, які завдають шкоди її психічному чи фізичному здоров'ю, під впливом психопатологічних розладів (маячні ідеї, галюцинації тощо) у стані психозу слід кваліфікувати як аутоагресивну поведінку, нещасний випадок [1, с. 29–32].

Аутоагресивна поведінка (від грец. *autos* – сам і лат. *agressio* – напад) – специфічна форма особистісної активності, спрямована на завдання шкоди своєму соматичному або психічному здоров'ю. З огляду на специфіку дій індивіда, спрямованих на нанесення шкоди своєму здоров'ю, розрізняють такі види аутоагресивної поведінки:

- суїцидальна поведінка: усвідомлені дії, метою яких є позбавлення себе життя;

- суїцидальні еквіваленти: неусвідомлені дії та умисні вчинки, які призводять до фізичного (психічного) саморуїнування або самознищення, хоча на це не розраховані;

- несуйцидальна аутоагресивна поведінка: різні форми навмисних самоушкоджень (самоотруєнь), метою яких не є добровільна смерть або реалізація яких небезпечна для життя [2, с. 8].

Поняття суїциду відоме з давніх часів. Кожна наука трактує його по-різному. Спеціалісти з соціальної сфери визначають суїцид (*suicid* – з лат. "себе вбивати"), тобто самогубство, як усвідомлювані, навмисні дії, спрямовані на добровільне позбавлення себе життя, що призводять до смерті. Ознаками "самогубства" виступають:

- мета позбавити себе життя;
- потерпілий та суб'єкт суїциду є одна і та ж особа;
- об'єктом замаху є життя самої людини;
- смерть спричиняється особистими діями самої людини [3, с. 137].

Епікур і його учні, вважаючи, що метою життя є задоволення, називали суїцид можливим і навіть бажаним ("Смерть для нас ніщо, тому що коли ми є, смерті нема, коли смерть є, нас нема"). Цю естафету підхопили стоїки, які вважали, що якщо обставини роблять життя людини нестерпним чи настає перенасичення життям, варто добровільно розлучитися з ним. Дотепер від них залишилося знамените: *Memento Mori* (Памятай про смерть). У римлян під впливом стоїків виникла своєрідна патетика смерті. В "Анналах" Тацита можна прочитати: "Я приготувався до смерті своєї, вирішив умерти славною смертю". Мабуть, у часи Тиберія, Калігули і Нерона, дому Клавдіїв, "ненависного богам і людям", таке ставлення до смерті не було позбавлене сенсу [4, с. 62].

У книгах Мойсея відсутні прямі вказівки на загробне існування, тому що праведники були узяті живими на небо і, таким чином, існування душі обмежувалося земним життям. Маленький кочовий народ, який неодноразово упродовж усієї історії зазнавав нападів ворогів, не міг собі дозволити розкіш позбутися хоча б одного представника чоловічої статі, оскільки в надзвичайних

обставинах це загрожувало роду небезпекою. Священні книги містять лише кілька коротких згадок про суїциди у випадку полону ворогом (цар Саул) чи мучеництва (масове самогубство у фортеці Масада, описане в Книгах Маккавейських) [5, с. 136].

У філософській літературі самогубство трактується передусім як вільне виявлення власної волі. Усі медичні визначення "самогубства" і "замаху" справляють враження, що смерть – свідомо мета індивіда. Провідні суїцидологи вважають, що самогубство і замах є принципово різного роду діями, тобто, завершений суїцид – це спроба самогубства, зазвичай, не аналог лише дивом невдалого самогубства.

Загальною межею сенсу суїцидальної поведінки є його складна структура, неоднозначне, різноманітне смислове навантаження. Практично в будь-якому аутоагресивному акті присутньо три компоненти: афектне реагування на негативні емоції, спроба піти від реальних умов ситуації і "крик про допомогу".

У християнстві чітке ставлення до суїцидів сформувалося не одразу. В Євангелії про них говориться лише побічно при згадці про смерть Іуди Іскаріота. Першим із отців Церкви самогубство засудив у IV столітті Блаженний Августин. Він стверджував, що воно є вчинком, що заздалегідь виключає можливість покаяння і є формою вбивства, коли порушується одна з десяти заповідей – "Не убий" [7, с. 23–27].

Найдавніші самогубства ритуальні: до них відносяться харакірі і саті (обряд самоспалення індійських вдів). Ритуальні самогубства, як правило, були почесні, заохочувалися суспільством, а ухилення від них вважалося великою ганьбою. З приходом християнства відношення до самогубства стає різко негативним. У середні віки самогубців не ховали на кладовищах, над їх трупами вчиняли наругу (визначну роль відіграв естетичний момент: показати людям, що з ними буде після такого кроку, – тому що людина завжди уявляє мить власної смерті і похорону, естетично переживаючи цю подію) [7]. У християнстві вважається, що якщо Бог дарував життя, не можна кидати цей дар до його ніг, треба прожити життя до кінця. Самогубство вдів у багатьох країнах є доказом відданості чоловікові. У чоловіків самогубство було засобом уникнення ганьби в разі військових поразок. Відомий приклад – римський імператор Нерон, отримавши поразку у боротьбі за владу, звів рахунки з життям. Подібні види поведінки описані навіть у Старому Заповіті, який, в цілому, засуджує ідею самознищення.

Серйозну увагу до проблеми самогубства неповнолітніх почали виявляти на межі XIX–XX ст., зосереджуючись на її психопатологічних, психологічних, моральних, педагогічних аспектах. Видатний російський фізіолог, лікар, психолог Володимир Бехтерев (1857–1927) на основі досліджень стверджував, що більшість дитячих самогубств пов'язана не з психічними захворюваннями, а з недоліками морального виховання. Відомий український психіатр Іван Сікорський (1842–1919) пов'язував суїциди учнів з морально-етичними чинниками. Адлер описував відчуття власної неповноцінності у суїцидальних людей, які "шкодять іншим своїми мріяннями про рани або наносять їх собі" [5, с. 136–138].

Послідовник К. Юнга психоаналітик Джеймс Хілмен належить, ймовірно, до найбільш послідовних захисників самогубства. Він вважав превентивні підходи юриспруденції, медицини і теології відносно суїциду перешкодами для його адекватного розуміння. Дж. Хілмен указував, що дуже довго переконання щодо суїциду були моралістичними та ірраціональними в тому сенсі, що його слід запобігати в будь-якому випадку. Медицина, на його думку, ніколи чесно не дивилася в обличчя цієї проблеми,

бо метою лікарів завжди було продовження життя людини. Священники ж перешкоджають самогубству не тому, що це суперечить волі Бога, а внаслідок помилкових понять теологічної догми [5, с. 132].

Згідно з теорією Е. Дюркгейма, існує три види суїцидів. Більшість суїцидів егоїстичні. Саморуйнування в цьому випадку пояснюється тим, що індивід відчуває себе відчуженим і роз'єднаним із суспільством, сім'єю і друзями. Існує також аномічне (від "аномія" – "безправне") самогубство, яке виникає, якщо людина терпить невдачу в адаптації до соціальних змін. Останнім типом є альтруїстичне самогубство, при якому авторитет групи над індивідом є таким великим, що він втрачає свою ідентичність і через це жертвує собою на благо суспільства [10, с. 67–69].

У психологічній літературі суїцид (лат. sui – себе і caedere – вбивати) – навмисне самоушкодження зі смертельним фіналом. Суїцидальна поведінка – це усвідомлені дії, метою яких є позбавлення себе життя. У соціально-педагогічних джерелах дається інше визначення суїциду. Суїцид – це акт добровільного самознищення, який людина здійснює у стані сильного переживання, порушення душевної рівноваги або психічного захворювання.

Робота З. Фрейда "Сум і меланхолія" присвячена його теорії суїциду. Є два види потягів: один з них – інстинкт життя, Ерос, інший – це потяг до смерті, руйнування й агресії, Танатос. Для З. Фрейда смерть є чимось більшим, ніж просто подією тілесного життя. Смерть буває бажана. Існують постійні коливання між силою цих двох протилежних інстинктів. Ерос з часом старіє, вічний же Танатос залишається надзвичайно напористим "до самого кінця, на всьому протязі життя людини, досягаючи своєї мети лише приводячи його до смерті" [10, с. 132].

З. Фрейд говорив, що хоча про самогубство відомо мало, але мабуть воно дійсно є запереченням життя через пристрасне бажання смерті. Це зауваження провіщало пізніше положення З. Фрейда про існування інстинкту смерті. У житті людини існує напружена боротьба між інстинктами самозбереження і саморуйнування. Еміль Дюркгейм стверджував, що самогубство може бути краще пояснене як реакція людини на обставини, в яких вона живе. Частоту саморуйнування можна чітко пов'язати з певними соціальними умовами. Вчений встановив взаємозв'язок суїциду – вчинку конкретного індивіда – з оточенням, в якому він існує.

Але у суспільній свідомості дотепер побутують думки про суїциди, що ніяк не співвідносяться з реальністю. Міфи про підліткові самогубства вже коштували й коштують не одне людське життя, тому доцільно навести деякі з них. Полегешко О. класифікувала дані про міфи щодо суїциду та виділила певні факти, на які слід звертати увагу (табл. 1) [8, с. 23–30].

Упродовж роботи з дітьми варто наголошувати на особливостях суїциду. Особливу увагу слід звертати на поведінку дітей, щоб вчасно прийти на допомогу.

Попри активний пошук ефективних способів профілактики самогубств дітей і підлітків, показники суїцидів неповнолітніх зростають. Згідно з статистичними даними, останніми роками збільшилась кількість суїцидів серед дітей 5–14 років. Надзвичайно високий рівень самогубств відзначається серед підлітків та учнівської молоді. За даними О. Лічко, лише 5% суїцидальних спроб у підлітковому віці припадають на психози, 20–30% – на психопатії, а все інше – на так звані "підліткові кризи" [9, с. 64].

З метою розкриття даної проблеми було проведено дослідження на базі Мирненської ЗОШ I-III ступенів Бориспільського району Київської області. У дослідженні брали участь 50 старшокласників 9-11 класів. У ході дослідження використовувалися методика "Дослідження тривожності" Ч. Спілберга й Ю. Ханіна [5] та опитувальник суїцидальної поведінки Т. Вашека [9], спрямований на визначення суїцидальних тенденцій у підлітків. Опитувальник дозволяв виявити ставлення старшокласників до людей, які вчиняли самогубство і давав можливість виявити наявність осіб з суїцидальною поведінкою, які намагалися скоїти самогубство чи вчиняли самогубство в оточенні дітей.

Метою емпіричного дослідження було встановлення етапності розгортання суїцидальної поведінки старшокласників, а також частоти виникнення суїцидальних тенденцій і їх ставлення до самогубства, перевірка впливу стану тривожності на вчинення самогубства. "Опитувальник суїцидальної поведінки" має дві шкали: Шкалу суїцидальності та Шкалу ставлення до життя і смерті. Ця методика дає змогу виявити осіб з суїцидальною поведінкою та рівень суїцидальності. Для обрахунку результатів тестування бали, отримані за обома шкалами, сумуються і визначається ступінь вираження суїцидальності.

Шкала суїцидальності містить запитання про сенс життя чи його відсутність у житті старшокласників, думки про життя і смерть, частоту думок про те, що жити не варто тощо. За результатами опитування ніколи не думали про те, що жити не варто – 38 старшокласників; один раз – 4; два рази – 2; тричі і більше – 1 учень (рис. 1).

Шкала ставлення до життя та смерті містила запитання про віру в життя після смерті і тезу про те, що життя – це довга виснажлива боротьба із труднощами. За результатами опитування "так" відповіли 14 респондентів, ні – 15, не визначилися – 16 (рис. 2).

Опитувальник дозволяв виявити ставлення старшокласників до людей, які вчиняли самогубство. За результатами дослідження несхвально ставляться до цих людей 12 старшокласників, байдуже – 13, співчують – 20; самогубство вважають проявом: слабкості – 18, гіршовності – 15, мужності – 11.

За результатами проведеного опитування троє анкетованих отримали 23 бали, за інтерпретацією результатів вони можуть спробувати вчинити самогубство. 8 респондентів – схильні до самопошкодження (20 балів), 5 осіб мають суїцидальні наміри (19 балів). У 27 старшокласників наявні суїцидальні думки, фантазії, суїцидальний шантаж (12-18 балів).

Якщо тривожність велика, то в учнів порушується увага, а інколи і тонка координація рухів. Особистісна тривожність – це стійкий стан. Він характеризується схильністю сприймати значну кількість ситуацій як загрозливі, реагувати на них станом тривоги. Певний рівень тривожності – природна й обов'язкова особливість активної особистості. При цьому є оптимальний для кожної людини рівень "корисної тривоги". Підвищена тривожність знижує продуктивність навчальної діяльності, частково блокує пам'ять, при високих значеннях призводить до стресу. Високі показники тривожності загалом можуть призвести до соматичних захворювань.

За результатами наших досліджень особистісну тривожність на рівні "помірна" отримали 19 старшокласників, 26 учнів – показали високу тривожність; реактивну тривожність мають: низьку тривожність – 17, помірну – 28 учнів (

Таблиця 1

Міфи й факти про суїцид
(за Полегешко О.)

№	Висловлювання		Пояснення
	Правильне	Хибне	
1		Коли підлітки говорять про здійснення самогубства, вони тільки намагаються привернути до себе увагу. Найкраще ігнорувати їх.	Люди, що говорять про самогубство чи здійснюють суїцидальну спробу, перебувають у стані сильного емоційного болю і намагаються проінформувати інших людей про цей дистрес. Ніколи не ігноруйте загрози здійснення самогубства чи обговорення можливості суїциду.
2		Самогубство відбувається без попередження.	Дослідження підтверджують, що суїцидальна особа подає багато попереджувальних знаків і "ключів" до розгадки її планів. Приблизно 8 з 10 суїцидальних осіб натякають оточенню про свої наміри.
3	Самогубство відбувається на всіх рівнях суспільства й у всіх соціальних класах		Відомо, що суїцид відбувається з людьми усіх соціальних класів і рівнів суспільства з однаковою частотою
4		Усі суїцидальні особистості страждають від психічних розладів	Не усі люди, що вчинили суїцид, психічно хворі. Особистості з суїцидальною установкою відчувають безнадійність і безпорадність. Вони не бачать виходу зі стану емоційного болю. Це зовсім не означає, що вони обов'язково страждають на психічні розлади.
5		Розмова про самогубство з дорослими може захопити їх зробити суїцид	Розмова про самогубство не може бути причиною його здійснення. Якщо не говорити на цю тему, то не існує ніякої можливості визначити, чи є небезпека суїциду реальною. Така розмова є часто першим кроком для запобігання самогубству.
6	Якщо людина зробила в минулому суїцидальну спробу, – це не означає, що вона завжди буде суїцидною особистістю		Суїцидальна криза, зазвичай, буває тимчасовою і не триває все життя індивіда; якщо особистість одержує допомогу вчасно і після суїцидальної кризи, то, ймовірно, вона зможе усвідомити існування альтернативних шляхів, на які можна покладатися в майбутньому... Це знижує ймовірність суїцидальних переживань у майбутньому.
7		Люди, що хочуть скоїти самогубство, завжди цілком налаштовані на смерть.	Переважна більшість людей із суїцидальними намірами коливаються у виборі між життям і смертю. Вони покладають на інших справу свого порятунку. Вони прагнуть позбутися нестерпного емоційного болю, а не померти.
8	Чоловіки вбивають себе приблизно втричі частіше, ніж жінки		Чоловіки обирають "надійні" методи скоєння суїциду, залишаючи мало можливостей для рятувальної допомоги.
9		Чоловіки намагаються покінчити життя самогубством частіше, ніж жінки	Жінки роблять суїцидальні спроби приблизно втричі частіше, ніж чоловіки.
10	Більшість людей, що вмирають унаслідок завершеного суїциду, намагалися скоїти самогубство раніше.		Здійснення попередніх суїцидальних спроб підвищує ризик завершеності наступного суїциду, особливо якщо ніхто не допоміг раніше. Більшість людей, що покінчили із собою, були суїцидально налаштовані й у минулому.
11		Усі дії під час суїцидальної спроби є імпульсивними, що свідчить про відсутність чи про недостатнє попереднє планування.	Не всі суїциди є імпульсивними. Більшість людей попередньо обмірковують свої суїцидальні плани, часто натякаючи на свої наміри іншим, перш ніж убити себе.
12	Більшість суїцидальних особистостей знаходяться в депресивному стані.		Депресія є поширеним станом серед людей із суїцидальними ідеями.
13	Більшості суїцидів можна запобігти.		Розуміючи попереджувальні знаки й знаючи, куди звернутися за допомогою, можна запобігти багатьом самогубствам.
14		Не існує значущого зв'язку між нарко-, токсикоманією, алкоголізмом і суїцидальною пведінкою.	Залежність від алкоголю або наркотиків є чинником ризику суїциду. Люди, що знаходяться в депресивному стані, часто використовують алкоголь як спосіб впоратися із ситуацією. Це може призвести до посилення імпульсивної аутоагресивної поведінки внаслідок того, що спотворюються сприйняття і значно знижуються критичні функції мислення. Суїцид, перш ніж здійснитися, завжди дає про себе знати. Існує безліч застережливих ознак.

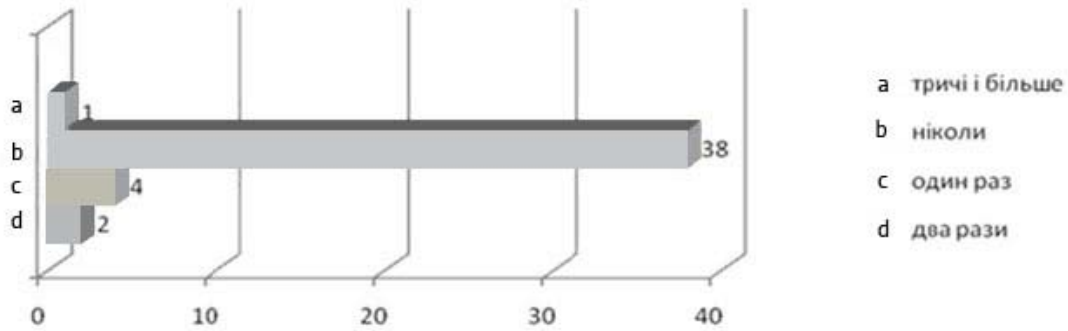

Рис. 1. Результати опитування старшокласників за "Шкалою суїцидальності"

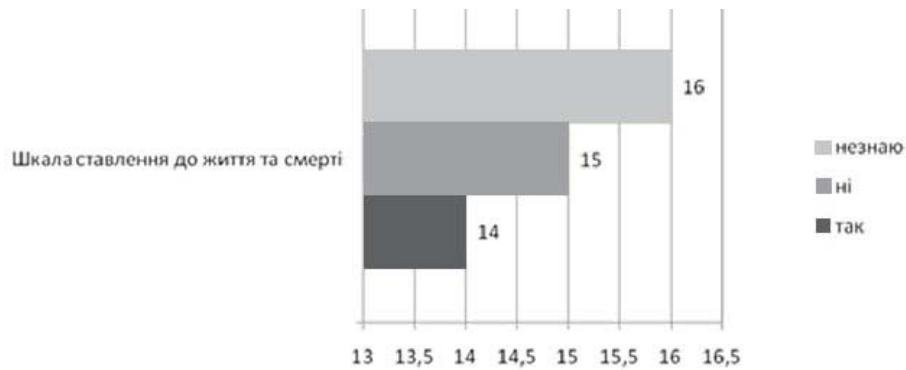

Рис. 2. Результати опитування учнів за "Шкалою ставлення до життя та смерті"

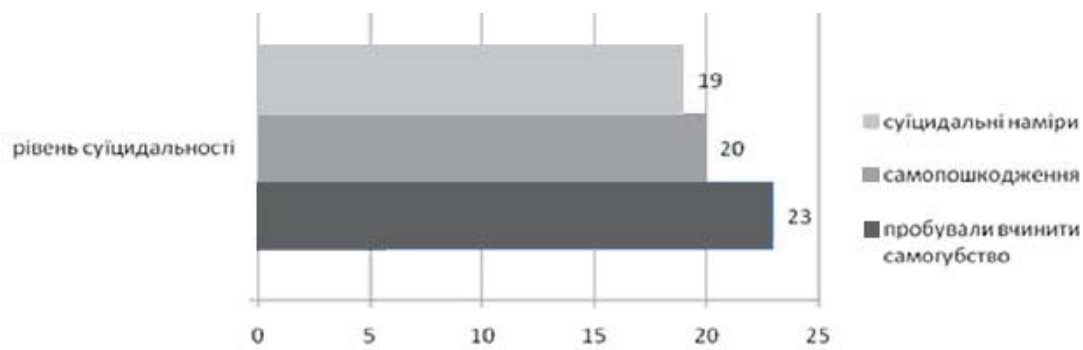

Рис. 3. Результати опитування старшокласників Мирненської ЗОШ I-III ступенів за "Рівнем суїцидальності"

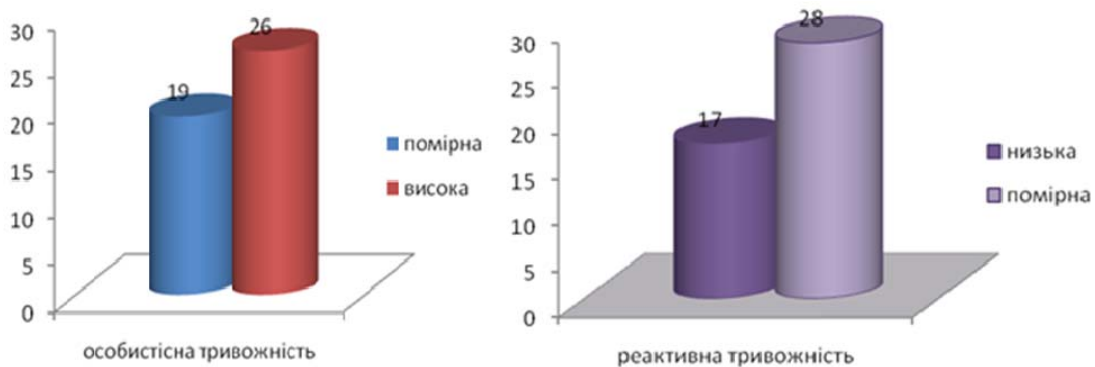

Рис. 4. Результати дослідження рівня особистісної та реактивної тривожності старшокласників

Нами була запропонована технологія соціально-педагогічної профілактики суїцидальної поведінки старшокласників в умовах сільської школи з урахуванням послідовності здійснення дій (первинної, вторинної і третинної профілактики), яка мала на меті запобігти спробам скоєння суїциду; проводити інформаційно-навчальні заходи з питань суїцидології для всього населення села; здійснювати роботу з профілактики самогубства, щоб уникнути рецидивів суїцидальної поведінки; надавати допомогу близькому оточенню осіб, які скоїли суїцидальну спробу.

Програма профілактики включала три етапи: виявлення учнів з високим ризиком суїцидальної поведінки за допомогою методик (на вибір); для більш точної діагностики ризику суїцидальної поведінки проводилося індивідуальне інтерв'ю (час, причини виникнення суїцидальних ідей та їх наявність на момент обстеження, короткий анамнез життя та основні біографічних даних досліджуваних); розподіл на групи досліджуваних за результатами інтерв'ю з наданням практичних рекомендацій.

Інформаційно-просвітницька робота з питань профілактики суїциду має бути обов'язковим етапом цієї тех-

нології. Вона передбачає створення у школі інформаційного куточка з методичною літературою, адресою і телефоном довіри, даними про режими роботи районних та обласних кризових центрів, центрів практичної психології і соціальної роботи з молоддю, спеціалізованих відділень лікарень. На всіх етапах роботи можуть бути визначені ознаки психічних захворювань, що викликають суїцидальну поведінку. Тому соціальний педагог має бути готовий співпрацювати з психологом та проконсультуватися з психіатром і передати йому справу.

Додамо, що педагогічні аспекти цієї проблеми є надзвичайно важливими, зокрема, етнонаціональна, естетична, морально-духовна їх складові. Іноді зустріч із священиком у рясі навіртає до думок про Бога і рятує життя: "Я вирішила покінчити з життям, проте зустріч з священиком заставила мене згадати про Бога", – розповідає старшокласниця. З урахуванням програми передбачається проведення профілактичної роботи на семінарах, круглих столах, конференціях старшокласників, батьківських зборах, консилиумах для батьків тощо. Зазначимо, що не менш важливою тут є позакласна і позашкільна робота з підлітками й молоддю, особливо, у сфері дозвілля. Варто зауважити, що залучення старшокласників до позанавчальної художньо-творчої, культурно-дозвілдової, туристсько-краєзнавчої діяльності у гуртках, клубах, секціях, вітальнях, дитячих театрах наповнить бажаним змістом їх вільний час, вбереже від самотності, дасть спілкування і друзів, відволіче від проблем і змінить хід мислення [11; 12].

Майбутні соціальні педагоги, педагоги ЗНЗ повинні володіти методикою організації масових, групових, індивідуальних форм соціально-педагогічної роботи у сфері дозвілля: розробляти тематичні вечори, вечори запитань і відповідей; готувати конференції, тижні з різних предметів, зустрічі з цікавими людьми, конкурси, олімпіади, фестивалі, KBK, брейн-ринги; організувати перегляд і обговорення кінофільмів, роботу гуртків, змагань, походів, екскурсій, тренінгів, об'єднань за інтересами; виконувати консультування дітей відносно: мистецтва образотворчого, музичного, сакрального, хореографічного, кіномистецтва, декоративно-прикладного мистецтва; здійснювати вибір літератури, фільмів, творів мистецтва, технік виготовлення виробів з природного матеріалу, вишивок, мережива, писанок, моделей, конструкцій; вміти вести збір етнонаціонального матеріалу, підготовку "театру одного актора" тощо [13].

Визначено найважливіші особистісні і професійно-важливі якості, властивості й характеристики майбутніх соціальних педагогів, серед яких: майстерне володіння методикою організації масових, групових, індивідуальних форм соціально-педагогічної роботи у сфері дозвілля, досконале володіння вищезазначеними вміннями; ерудованість, творчий підхід до справи, оптимізм, педагогічний такт, високі моральні якості, володіння власною емоційно-вольовою сферою; досконале володіння мовою; здатність до формування світогляду, правильного розуміння сучасних проблем розвитку суспільства, людського буття, духовної культури, практичного відображення у професійній діяльності світоглядних позицій; наявність етичної культури, здатність до вибору стратегії і тактики соціально-педагогічної діяльності з урахуванням загальнолюдських цінностей; дотримання здорового способу життя, фізичного вдосконалення; розвинена інтуїція, любов до дітей; особиста вихованість, тактовність, толерантність, висока вимогливість тощо. До якостей, що характеризують майбутнього соціального педагога як професіонала, варто долучити гуманність, моральність, комунікабельність, поміркова-

ність, педагогічну майстерність, професійну компетентність, широку освіченість тощо [13].

Висновки. Соціально-педагогічна профілактика займає провідне місце в системі діяльності соціального педагога. Для зменшення кількості самогубств старшокласників має бути здійснена кваліфікована профілактична діяльність. Профілактична діяльність може бути поділена на два рівні: первинна та вторинна (третинна профілактика, що включає реабілітаційні заходи вже після спроби самогубства). Первинна профілактика спрямована на попередження проблеми. Основне завдання – не допустити, щоб проблема виникла. Тут найважливішою є дозвіллова діяльність. Вторинна профілактика включає наявність проблеми в індивіда, її ідентифікацію на початковій стадії, ще до того, як проблема стане серйозною. Основне завдання – зменшення тривалості існування проблеми та її інтенсивності. З метою профілактики самогубства у школах рекомендуються заходи, що включають обидві форми профілактики.

Соціально-профілактична робота передбачає запобігання можливих порушень в соціальному розвитку дітей, створення умов для повноцінного особистісного становлення. Програми профілактики учнівського суїциду більш ефективні, коли учні з високим рівнем ризику суїциду визначаються через пряме вимірювання. Подібний підхід використовується при вторинній профілактиці. Мета вторинної профілактики – запобігти прогресуванню вже існуючої проблеми до більш серйозних форм. Основні форми спрямовуються на виявлення підлітків з ризиком самогубства та надання їм професійної допомоги. Пропонувались різні підходи до визначення підлітків з ризиком суїцидальної поведінки шляхом прямого вимірювання. Інформаційно-просвітницька робота з питань профілактики суїциду стане ефективнішою, якщо учні будуть довіряти соціальному педагогові та вчителям, знаючі, що вони ніколи не зрадять дитину у кризовій ситуації. Особливо це стосується соціального педагога – йому слід чітко дотримуватися "Етичного кодексу соціального педагога", адже саме ці взаємовідносини забезпечать йому довіру з боку учнів у критичний для них час.

У результаті апробації методик досліджень суїциду старшокласників було зроблено висновок, що тривожність є природною особливістю кожної людини. Тривожність не є прямою причиною вчинення самогубства старшокласниками. На це впливає ряд чинників, які досліджувалися у групах старшокласників Мирненської ЗОШ I-III ступенів Бориспільського району Київської області.

ДИСКУСІЯ. Історія дослідження даного процесу триває упродовж кількох років. За їх результатами були опубліковані тези доповіді на конференцію. У майбутніх дослідженнях будуть розкриті аспекти здійснення роботи з профілактики самогубства та її змістове наповнення. Це дозволить уникнути рецидивів суїцидальної поведінки в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Овчарова Р. Практическая книга психологии образования: Учебн. пос. / Р. Овчарова – М., 2003. – 480 с.
2. Життєві кризи особистості: У двох частинах. Ч.2. Діти і молодь у кризовому суспільстві: технології допомоги і підтримки / Ред. В. М. Доній. – К.: ІЗМН, 1998. – 568 с.
3. Вроно Е. М. Суїцидологія на Україні – небагато історії / Е. М. Вроно // Журнал практичної психології і психоаналізу. – 2009. – №1-2. – С. 21.
4. Пірен Марія Основи конфліктології / Марія Пірен. – Київ, 1997. – 377 с.
5. Абрамова М. А. Образовательно-профилактическая и просветительская деятельность как направления работы педагога-психолога детского телефона доверия: материалы Всерос. научн.-практ. конф. [Телефон доверия как средство психологической помощи детям, родителям, педагогам], (Москва, 11-12 нояб. 2010 г.) / М. А. Абрамова. – М.: МГППУ, 2010. – 244 с.
6. Бережковская Е. Чем и как увлекаются подростки / Е. Бережковская // Школьный психолог. – 2005. – №1. – С. 16-27.

7. Амбрумова А. Г. Методические рекомендации по профилактике суицидальных действий в детском и подростковом возрасте / А. Г. Амбрумова, Л. Я. Жезлова. – М.: МЦ СССР, 1978. – С. 8.
8. Методи та технології роботи соціального педагога / Автори укладчі: С. П. Архипова, Г. Я. Майборода, О. В. Тютюнник. Навчальний посібник. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2011. – С. 284-324.
9. Вашек Т. Профілактика самогубства серед підлітків: методика для вимірювання суїцидальної поведінки / Т. Вашек // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – №4. – С. 53-62.
10. Вашек Т. В. Рання діагностика та профілактика суїцидальної поведінки у підлітковому віці / Т. В. Вашек // Практична психологія та соціальна робота. – 2012 – № 6 – с. 64-66.
11. Ковальчук Т. І. Діагностування готовності майбутніх соціальних педагогів до організації роботи у сфері дозвілля дітей та юнацтва / Т. І. Ковальчук. – К.: НАКККІМ, 2013. – 71 с.
12. Ковальчук Т. І. Методика організації дозвілленої діяльності дітей та юнацтва: спецкурси / Т. І. Ковальчук. – К.: НАКККІМ, 2013. – 73 с.
13. Ковальчук Т. І. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до організації роботи у сфері дозвілля: [монографія] / Тамара Іванівна Ковальчук; за ред. доц. Т. Ф. Мельничук. – К.: НАКККІМ, 2012. – Ч. І. – 550 с.
- References**
1. Ovcharova R. Prakticheskaia kniga psikhologia obrazovania: uchebnoie posob. / R. Ovcharova – M., 2003. – 480 s.
2. Zhyttevi kryzy osobystosti: u dvokh chastynakh. Ch. 2. Dity i molod u kryzovomu suspilstvi: tekhnologii dopomogy i pidtrymky / Red. V. M. Donii. – K.: IZMN, 1998. – 568 s.
3. Vrono E. M. Suitsydologija na Ukraini – nebagato istorii / E. M. Vrono // Zhurnal praktychnoi psikhologii i psykhoanalizu. – 2009. – №1-2. – S. 21.

T. Kovalchuk, Ph. D., Associate Professor,
I. Gosteva, Master Degree,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

PREVENTION OF SUICIDAL BEHAVIOR IN HIGH SCHOOL STUDENTS IN RURAL SCHOOLS

A retrospective interpretation of an attitude to suicide in the philosophical, social, and educational literature is displayed in the article. In the philosophical literature suicide is treated primarily as a free expression of their own will. All medical definition of "suicide" and "attempt" on his impression that death – conscious purpose of the individual. Top scientists in the field of suicidology believe that suicide and the attempt of it are fundamentally different kinds of actions. A common feature of the meaning of suicidal behavior is its complex structure, diverse and ambiguous meaning. Almost any act of autoaggressive behavior attended by three components: affective response to negative emotions, an attempt to move away from the real situation and "cry for help". It is noted that the socio-educational prevention is a leader in the system of social teacher. It is concluded that for reducing the number of suicides senior pupils qualified to be carried out preventive activities. The article deals with essence of social and educational prevention of suicidal behavior Myrnenkoyi senior secondary school I-III grades. The results of experimental studies to determine the level of personal and reactive anxiety of senior pupils of this school. Practical recommendations for the organization of social and educational work with high school students in rural schools has been developed and presented in the article. Author has determined the technology of social and educational prevention of suicide. Has been detailed program of socio-pedagogical technology of prevention of suicidal behavior of senior pupils, based on its early diagnosis in terms of rural schools, which includes a various number of stages based on a new approach to the prevention of suicidal behavior of senior pupils.

Keywords: prevention, suicide, suicide attempt, suicidal behavior, the scale of suicidality, anxiety, personal anxiety, reactive anxiety, technology of social and educational prevention of suicidal behavior, the meaning of life.

T. Ковальчук, канд. пед. наук, доц.
Е. Гостева, магістр
Національний університет біоресурсів і природопользования України, Київ Україна

ПРОФИЛАКТИКА СУИЦИДАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ СТАРШЕКЛАСНИКОВ СЕЛЬСКИХ ШКОЛ

В статье освещены сущность социально-педагогической профилактики суицидального поведения старшеклассников Мирненский ООШ I-III ст. Отражено ретроспективу трактовки и отношение к суициду в философской, социально-педагогической литературе. Получены результаты экспериментального исследования по определению уровня личностной и реактивной тревожности старшеклассников этой школы. Разработаны практические рекомендации по организации социальной работы со старшеклассниками в сельских школах. Охарактеризована технология социально-педагогической профилактики суицида. Доказано, что программа социально-педагогической технологии профилактики суицидального поведения старшеклассников в условиях сельской школы должна включать ряд этапов и базироваться на подходе к профилактике суицидального поведения старшеклассников на основе ранней диагностики этих процессов.

Ключевые слова: профилактика, суицид, самоубийство, попытка самоубийства, суицидальное поведение, шкала суицидальности, тревожность, личностная тревожность, реактивная тревожность, технология социально-педагогической профилактики суицидального поведения, смысл жизни.

Відомості про авторів

Ковальчук Т. – Україна, м. Київ, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України

Контактна інформація: +38044 527 82 42

Ковальчук Т. – Україна, г. Киев, кандидат педагогических наук, доцент, кафедры социальной педагогики и информационных технологий в образовании Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

Контактная информация: +38044 527 82 42

Kovalchuk T. – Ukraine, Kyiv, Ph. D., Associate Professor, Associate Professor of Chair of Social Pedagogy and Informational Technologies in Education, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Contact information: +38044 527 82 42

Гостева Е. – Україна, м. Київ, магістр гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природопользования України

Контактна інформація: +38044 527 82 42

Гостева Е. – Україна, г. Киев, магистр гуманитарно-педагогического факультета Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

Контактная информация: +38044 527 82 42

Gosteva I. – Ukraine, Kyiv, Master Degree, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Contact information: +38044 527 82 42

4. Piren Mariia Osnovy konfliktologii / Mariia Piren. – K., 1997. – 377 s.

5. Abramova M. A. obrazovatelno-profilakticheskaia i prosvetitel'skaia deiatelnost kak napravleniie raboty pedagoga-psikhologa detskogo telefona doveriia : materialy Vseros. nauchn.-prakt. konf. [Telefon doveriia kak sredstvo psikhologicheskoi pomoshchi detiam, roditeliam, pedagogam]. (Moskva, 11-12 noiab. 2010 g.) / M. A. Abramova. – M.: MGPPU, 2010. – 244 s.

6. Berezhkovskaia E. Chem I kak uvlekaiutsia podrostki / E. Berezhkovskaia // Shkolnyi psikholog. – 2005. – №1. – S. 16-27.

7. Ambrumova A. G. Metodicheskie rekomendatsii po profilaktike suitsydalnoy deistvii v detskom i podrostkovom vozraste / A. G. Ambrumova, L. Ya. Zhezlova. – M.: MTs SSSR, 1978. – S. 8.

8. Metody ta tekhnologii roboty sotsialnogo pedagoga / Avtory ukladachi: S. P. Arkhipova, G. Ya. Maiboroda, O. V. Tiutiunyk. Navchalnyi posibnyk. – K.: Vydavnychi Dim "Slovo", 2011. – S. 284-324.

9. Vachek T. Profilaktika samogubstva sered pidlitkiv: metodika dla vymiriuvannia suitsydalnoi povedinky / T. Vachek // Praktychna psykhologia ta sotsialna robota. – 2011. – №4. – S. 53-62.

10. Vachek T. V. Rannia diagnostyka ta profilaktika suitsydalnoi povedinky u pidlitkovomu vitsi / T. V. Vachek // Praktychna psykhologia ta sotsialna robota. – 2012 – № 6 – S. 64-66.

11. Kovalchuk T. I. Diagnostuvannia gotovnosti maibutnikh sotsialnikh pedagogiv do organizatsii roboty u sferi dozvillia ditei ta yunatstva / T. I. Kovalchuk. – K.: NAKKKiM, 2013. – 71 s.

12. Kovalchuk T. I. Metodyka organizatsii dozvillievoi diialnosti ditei ta yunatstva: spetskursy / T. I. Kovalchuk. – K.: NAKKKiM, 2013. – 73 s.

13. Kovalchuk T. I. Formuvannia gotovnosti maibutnikh sotsialnikh pedagogiv do organizatsii roboty u sferi dozvillia : [monographiia] / Tamara Kovalchuk; eds. Assoc. T. F. Melnychuk. K.: NAKKKiM. 2012. – Ch. I. – 550 s.

Надійшла до редколегії 30.04.15